

O. Tomasz Grabiec OFMCap\*

## UCZESTNICTWO W EUCHARYSTII JAKO POMOC W BUDOWANIU KOMUNII MAŁŻEŃSKIEJ

### PARTICIPATION IN THE EUCHARIST AS A HELP IN BUILDING THE MARITAL COMMUNION

**Abstract:** Socio-economic conditions strongly affect the quality of interpersonal relationships, which are more and more often characterized by changeability, superficiality and fragility. The contemporary civilization context obfuscates the understanding of family life as space enabling the building of authentic and deep marital bonds. The religious dimension is an area that helps build a relationship on rules that are constant and unchanging. Spiritual reality is not conditioned by human norms that can be freely interpreted and changed. The sacrament of marriage before the Creator makes believers want to fulfil their agreement, guided by His instructions. An important element of the spiritual life is the practice of common prayer. Among the sacraments that shape sensitivity to the presence of God is the Eucharist, which becomes a school of true love for the spouses. Discovering and carrying out God's plan helps in the authentic development of mutual love, building the marital communion and personal fulfilment. The witness of living together becomes an inspiration for other spouses in discovering the significance of God's presence in human life.

**Keywords:** marriage, family, family crisis, the Church and family, Christian marriage, the sacrament of marriage, the sacrament of the Eucharist.

Postęp cywilizacyjny odciska swoje piętno na sposobie organizacji życia społecznego i rodzinnego. Współczesny model życia osadzony jest na innych założeniach niż kilka dekad temu. Rozwój technologii przyczynił się do zmiany kryteriów obowiązujących na rynku pracy. Aktualne oczekiwania względem pracownika to profesjonalizacja, mobilność i dyspozycyjność. Ich spełnienie sprawia, że życie rodzinne staje się jedną – niekoniecznie najważniejszą – z przestrzeni ludzkiej aktywności.

---

\* O. dr Tomasz Grabiec OFMCap – kapucyn, dyrektor Poradni Rodzinnej Augustyn w parafii pw. św. Augustyna we Wrocławiu.

Socjologiczno-ekonomiczne spojrzenie nie oddaje pełnej prawdy dotyczącej istoty życia małżeńskiego. Holistyczne ujęcie natury społecznej człowieka, z uwzględnieniem jego relacyjnego aspektu, nabiera kolorytu w perspektywie religijnej. W odniesieniu do chrześcijańskiej koncepcji małżeństwa, rozumianego jako trwały związek mężczyzny i kobiety, wspomniane zagadnienia ukazują inny wymiar treściowy, którego finalizacja prowadzi do spełnienia w wymiarze ludzkim i boskim. Dla katolików małżeństwo jest sakramentem, poprzez który budują wspólnotę życia, uświęcają się i współpracują z łaską Bożą. Ważną rolę odgrywa tutaj Eucharystia, która pomaga kształtować postawę całkowitego oddania się ukochanej osobie na wzór Chrystusa, który z miłości całkowicie ofiaruje siebie człowiekowi.

Kulturowy relatywizm i skrajny indywidualizm prowadzą do negacji elementarnych zasad, na których oparte jest życie społeczne. W imię błędnie rozumianego postępu i pielęgnacji egocentrycznych doświadczeń świat wartości międzyludzkich staje się odległy i nieczytelny. Koncepcja życia rodzinnego oraz małżeńskiego budowana na dozgonnej miłości i wierności wydaje się być niedoścignionym ideałem, którego nie można osiągnąć w ludzkim życiu.

W pierwszej części pracy ukazane zostaną uwarunkowania kulturowe, które oddziałują na jakość budowanych więzi społecznych. W dalszej części zaprezentowana będzie specyfika wspólnoty małżeńskiej, z uwzględnieniem jej instytucjonalności. Czynniki religijny umożliwia spojrzenie na związek małżeński w wymiarze przekraczającym ludzkie rozumienie czasu i przestrzeni. Bogactwo znaków i symboli obecnych w Eucharystii pomaga w nieustannym pogłębianiu więzi małżeńskiej.

## 1. DEWALUACJA WIĘZI SPOŁECZNYCH

Dynamika zmian społeczno-kulturowych w istotny sposób wpływa na jakość życia, dotykając poszczególnych dziedzin ludzkiej aktywności. Z jednej strony proces ten obejmuje rozwój informacyjno-technologiczny, przyczyniający się do lepszego rozumienia świata i kształtowania świadomości podmiotowej w zakresie odpowiedzialności za prowadzoną działalność, z drugiej prowadzi do poważnych inklinacji w relacjach międzyludzkich i osłabiania więzi społecznych w wymiarze jednostkowym oraz wspólnotowym.

Świat zachodni coraz częściej utożsamiany jest z chaosem kulturowym, wynikającym z tempa życia, nadmiaru informacji i słabnących więzi osobowych. Przemiany kulturowe, zdominowane przez subiektywizm i relatywizm etyczny, powodują, że w społeczeństwie powstają nowe wzorce zachowań międzyludzkich, których propagowanie oddziałuje negatywnie na tradycyjny model małżeństwa i rodziny. W przestrzeni społecznej kreowane jest przekonanie, że

[...] człowiek staje się sobą, gdy pozostaje niezależny i wchodzi w relacje z drugim człowiekiem z zastrzeżeniem, że więzi te można zerwać w każdej chwili<sup>1</sup>.

Wśród zjawisk zachodzących w obrębie rodziny można zauważyć zmianę stylu jej funkcjonowania. W nowoczesnym społeczeństwie obok tradycyjnych rodzin powstają inne tzw. związki alternatywne, które w minimalnym tylko zakresie zaspokajają potrzeby tworzących je osób. Biorąc pod uwagę tradycyjny model małżeństwa<sup>2</sup>, dostrzec należy poważne przeobrażenia dotyczące rozumienia jego istoty<sup>3</sup>. Globalne przemiany kulturowe prowadzą do prywatyzacji zachowań społecznych, rodzinnych i małżeńskich. Obok osób będących w związkach małżeńskich coraz częściej spotyka się ludzi żyjących w związkach nieformalnych różnego typu: konkubinat, kohabitacja czy też LAT (*living part together*). Wzrastająca z roku na rok liczba rozwodów prowadzi do osłabienia więzi emocjonalnych pomiędzy członkami rodziny i przyczynia się do powstawania nowych form życia rodzinnego<sup>4</sup>. Zmiana społecznej percepcji małżeństwa jako miejsca, w którym dominuje czułość<sup>5</sup>, powoduje, że coraz trudniej jest budować trwałą i szczęśliwą wspólnotę życia. Obok „idealnego małżeństwa”, jakie każdy chciałby przeżywać, istnieją jego różne formy: małżeństwa chybione, pary z dzieckiem, osoby rozwiedzione, rodziny porzucone, w których dzieci wychowują się bez jednego z rodziców, pary skłócone i patologiczne. To, co przez wieki stanowiło fundament i punkt odniesienia dla innych związków międzyludzkich, uległo osłabieniu, stając się jednym z wielu modeli w skomplikowanej mozaice istniejących związków między ludźmi<sup>6</sup>.

<sup>1</sup> Benedykt XVI. *Przemówienie do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu* (21.12.2012). „L'Osservatore Romano” 34:2013 nr 2 s. 29.

<sup>2</sup> Przez małżeństwo należy rozumieć „[...] trwałą i kulturowo powszechny związek mężczyzny i kobiety, zawierany za obopólną zgodą, według określonych obrzędów i zwyczajów, tworzący przez całkowite (duchowo-cieleśne) i wzajemne obdarowanie się małżonków sobą wspólnotę życia i miłości, skierowaną na zrodzenie i wychowanie potomstwa. W Kościele katolickim i prawosławnym jest sakramentem zawierany według rytuałów liturgicznych; chroniony oraz regulowany normami moralnymi i przepisami prawa kanonicznego przez życie sakramentalne małżonków prowadzi do ich wzrostu duchowego; w Kościele katolickim na mocy konkordatu pociąga za sobą skutki prawne”. P. Królikowski. *Małżeństwo*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 11. Red. S. Wilk [i in.]. Lublin 2006 s. 1055-1056.

<sup>3</sup> T. Biernat, P. Sobierajski. *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*. Toruń 2007; L. Dyczewski. *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*. Lublin 2009.

<sup>4</sup> Obok rodzin pełnych i rodziców samotnie wychowujących dzieci socjologicznym fenomenem jest rozwój tzw. rodzin patchworkowych. Te ostatnie powstają w następstwie rozpadu związku małżeńskiego, gdzie małżonkowie tworzą nowe związki partnerskie (formalne lub nieformalne), w których wychowują dzieci pochodzące z poprzednich małżeństw.

<sup>5</sup> Franciszek. *Adhortacja apostolska Amoris laetitia* (19.03.2016) p. 26.

<sup>6</sup> M. Wojciechowski. *Za rodziną = z rodziną pod prąd*. Kraków 2013 s. 26-27.

Postmodernistyczna kultura propagowana przez skrajny feminizm<sup>7</sup> oraz idee *gender* sprawiły, że rozwijają się alternatywne formy życia małżeńskiego: związki jednopłciowe, komuny, związki porozwodowe oraz coraz częściej związki kohabitacyjne, w których ludzie żyją tak, jakby byli małżeństwem, ale bez legalizacji związku. W następstwie pojawiających się nowoczesnych modeli i wzorców życia rodzinnego małżeństwo nie jest rozumiane jako sakramentalna wspólnota obejmująca wszystkie wymiary życia<sup>8</sup>.

Przeobrażenia mentalne nie mogą przyćmić prawdy, że w wymiarze społecznym i religijnym rodzina jest najstarszą, a ze względu na swoją naturę również najważniejszą wspólnotą życia. Jako chrześcijanie jesteśmy świadkami procesów dokonujących swoistej erozji kondycji społeczno-moralnej<sup>9</sup>, ale nie możemy pozostać biernymi adresatami zachodzących zmian. Rodzina stanowi pierwszą i podstawową drogę Kościoła, w której człowiek odkrywa swoje człowieczeństwo<sup>10</sup>. W związku z powyższym należy podjąć zadanie prorockie, aby w świetle wiary pomóc innym odkryć wielkość i godność życia małżeńskiego i rodzinnego, aby stało się ono znakiem i miejscem przymierza miłości<sup>11</sup>. Realizacja tych postulatów może przełamać negatywny proces zmian społecznych, które tak mocno dotyczą rodzin i małżeństw. Aktywna współpraca duszpasterzy z wiernymi może przyczynić się do tego, że parafie staną się miejscem wzrostu,

[...] sanktuarium, gdzie spragnieni przychodzą i piją, by dalej kroczyć wyznaczoną drogą<sup>12</sup>.

## 2. SPECYFIKA WIĘZI MAŁŻEŃSKIEJ W PRZESTRZENI SPOŁECZNO-RELIGIJNEJ

Osobną kategorią charakteryzującą rodzaj więzi społecznych o szczególnym znaczeniu – mającą nawet osobną identyfikację prawną – jest wspólnota życia małżeńskiego. Ze względu na wyjątkową rolę tej podstawowej komórki życia społecznego charakteryzuje się ona osobnymi przepisami normalizującymi zasady wspólnego życia. Ze względu na dobro przyszłego potomstwa „instytucja małżeństwa” posiada ochronę prawną regulującą wzajemne prawa i obowiązki.

<sup>7</sup> Franciszek. *Adhortacja apostolska Ewangelii gaudium* (24.11.2013) [dalej EG] p. 67.

<sup>8</sup> A. Świeczek. *Zagrożenia i szanse współczesnej rodziny*. W: *Rodzina wobec współczesnych zagrożeń*. Red. T. Jelonek. Kraków 2009 s. 27-37.

<sup>9</sup> EG 66.

<sup>10</sup> Jan Paweł II. *List do rodzin Gratissimam sane* (2.02.1994) p. 2.

<sup>11</sup> Tenże. *Adhortacja apostolska Familiaris consortio* (22.11.1981) p. 51.

<sup>12</sup> EG 28.

W porządku polskim istnieją dwie formy dotyczące ważności zawarcia małżeństwa: cywilna i religijna<sup>13</sup>. Ślub cywilny, rozumiany jako kontrakt, jest rodzajem umowy o charakterze cywilno-prawnym pomiędzy zainteresowanymi stronami, który zostaje zawarty w obecności urzędnika państwowego<sup>14</sup>. Należy nadmienić, że porządek prawny uwzględnia szereg sytuacji życiowych, których wystąpienie może stanowić przesłankę do tego, aby umowę tę, podobnie jak każdą umowę cywilno-prawną, rozwiązać w formie rozwodu.

Przysięga małżeńska w swojej wymowie stanowi jedno z najważniejszych zobowiązań życiowych. W perspektywie wiary ma ona jeszcze głębsze i daleko-siężne konotacje, dotyczące odpowiedzialności za budowany związek małżeński w aspekcie ludzkim, wspólnotowym i boskim. Ludzie wierzący w ducha wzajemnej miłości pragną tworzyć wspólnotę małżeńską i przyjmują siebie wzajemnie, stając się uczestnikami sakramentu, który dysponuje ich do tego, aby byli razem „[...] w zdrowiu i w chorobie, w dobrej i złej doli, aż do końca życia”<sup>15</sup>. Komplementarność osobowa mężczyzny i kobiety stanowi podstawę ich małżeństwa, a jeśli zostaną obdarzeni potomstwem – również powstającej rodziny.

Publiczny akt zawierania małżeństwa podkreśla jego znaczenie społeczne. Ze względu na specyfikę tej instytucji w zakresie prawa stanowionego wymagana jest obecność świadków i urzędnika państwowego, posiadającego uprawnienia do asystowania przy zawieraniu małżeństwa i potwierdzenia jego zaistnienia. Formalnie zawarte małżeństwo stanowi podstawę nowej identyfikacji małżonków względem siebie oraz innych struktur społecznych. W ujęciu socjologicznym stanowią oni najmniejszą, autonomiczną część społeczną; w porządku religijnym stają się Kościołem domowym.

Religijna forma zawarcia małżeństwa pozwala suponować, że osoby dokonujące tego aktu pragną budować swój związek na głębszych fundamentach, których nie można zamknąć w kategoriach ludzkiego wysiłku. Pomocna w tym względzie jest obecność wspólnoty Kościoła, która w czasie celebracji liturgicznej modli się w ich intencji, prosząc Boga o błogosławieństwo dla nowożeńców i wytrwanie we wzajemnej miłości. Kierując się dobrem swoich wiernych, Kościół korzysta ze swego skarbcza duchowego i wspiera na małżeńskiej drodze tych, którzy chcą

<sup>13</sup> W odniesieniu do Kościoła katolickiego w Polsce zasady wzajemnych stosunków określone zostały w umowie konkordatowej zawartej pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską 28 lipca 1993 r. w Warszawie.

<sup>14</sup> Deklaracja ślubu cywilnego osadzona jest na formule deklaratywnej o następującym (lub podobnym) brzmieniu: „Świadomy praw i obowiązków wynikających z zawarcia małżeństwa, uroczysto oświadczam, że wstępuję w związek małżeński z (imię panny młodej) i przyrzekam, że uczynię wszystko, aby nasze małżeństwo było zgodne, szczęśliwe i trwałe”. Zastosowana formuła zostaje również wypowiedziana przez drugą stronę umowy cywilnej. Por. *Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego*. DzU 2014 poz. 1741 z późn. zm. <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20140001741/O/D20141741.pdf>> [dostęp: 9.12.20021].

<sup>15</sup> *Obrzędy sakramentu małżeństwa*. Katowice 2016 p. 60.

realizować zobowiązania wyrażone w formie przysięgi przed Bogiem. Skuteczną pomocą są właśnie sakramenty, których Kościół katolicki jest dysponentem i udziela wiernym.

Sakralny charakter miejsca, w którym sprawowana jest Msza św., przyczynia się również do odkrywania przez małżonków sakramentalnego wymiaru ich związku, jaki pragną nieustannie rozwijać w swoim wspólnym życiu. Budowana na fundamencie religijnym wspólnota małżeńska otrzymuje dodatkowe możliwości, dzięki którym w innej optyce może przeżywać wzajemną miłość. Na bazie naturalnego związku mężczyzny i kobiety, na mocy konsekracji stają się oni uczestnikami nowej rzeczywistości, jaką jest Kościół domowy. Zapoczątkowany w konkretnym ujęciu czasowym sakrament małżeństwa przekształca jednorazowy akt religijny w dynamiczny i złożony proces, którego celem jest wszechstronne działanie małżonków na rzecz budowania jedności ze sobą i Stwórcą. Szeroka perspektywa dotycząca sakramentu małżeństwa powoduje, że ich ludzka aktywność, ukierunkowana na budowanie wzajemnej więzi w zakresie spraw codziennych i powinności małżeńskich, nabiera nowego znaczenia.

Czynnikiem pozytywnie wpływającym na odkrycie przez nowożeńców społecznego znaczenia liturgicznego zgromadzenia jest obecność najbliższej rodziny i przyjaciół na uroczystości ślubnej. Wspólnototwórczy aspekt wydarzenia, w którym uczestniczą bliscy, pomaga w przeżywaniu tych wartości, które w deklaratywnej formie zostają publicznie wyrażone przed Bogiem w czasie Mszy św. Zbiorowa świadomość uczestnictwa w tak doniosłym wydarzeniu oddziałuje również na zebraną w tym miejscu społeczność, tworząc przestrzeń wzajemnych interakcji wartości miejsca<sup>16</sup>. Doświadczenie to z różną intensywnością oddziałuje na małżonków, bliskich oraz pozostałych członków wspólnoty kościelnej uczestniczących w tej uroczystości.

### 3. SAKRAMENT MAŁŻEŃSTWA I EUCHARYSTII W SŁUŻBIE KOMUNII

Małżeństwo zawierane w Kościele katolickim ma rangę sakramentu. W odróżnieniu od cywilnej koncepcji związku małżeńskiego ma ono charakter trwały i nierozzerwalny, którego żadna ludzka władza nie może rozwiązać<sup>17</sup>. Wśród przymiotów należących do natury sakramentalnego związku małżeńskiego są: miłość, wierność, uczciwość i wyłączność małżonków. Szafarzami sakramentu są nupturienicy,

---

<sup>16</sup> T. Burdzik. *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*. „Kultura – Historia – Globalizacja” 28:2020 nr 11 s. 17. <<http://www.khg.uni.wroc.pl/?type=artykul&id=184>> [dostęp:16.12.2021].

<sup>17</sup> Z tego też powodu w prawie kościelnym nie orzeka się rozwodów. W uzasadnionych sytuacjach orzeka się stwierdzenie nieważności sakramentu.

którzy udzielają go sobie wzajemnie przed Bogiem za pomocą przysięgi małżeńskiej<sup>18</sup>.

Wspólnota życia i miłości ustanowiona przez Boga unormowana jest własnymi prawami. Twórca małżeństwa obdarza ją szczególnymi darami i celami<sup>19</sup>. Sakrament wiąże małżonków z nieskończoną miłością, jaką ofiaruje im Chrystus. Inicjatywa ta przezwycięża

[...] ograniczony charakter małżeństwa naturalnego i wprowadza małżonków w boski wymiar, do którego dąży każda miłość<sup>20</sup>.

Ten święty związek nie jest uzależniony od ludzkiego osądu, ale od Twórcy małżeństwa, który obdarza go swoim błogosławieństwem. Małżonkowie wspierają się wzajemnie w dążeniu do świętości w różnych dziedzinach swojego życia, czego przejawem jest współżycie małżeńskie, przyjęcie i wychowanie potomstwa oraz uczestnictwo w życiu wspólnoty Kościoła<sup>21</sup>. Doświadczenie żywego Chrystusa we wspólnocie wierzących ma istotne znaczenie dla owocnego przeżywania sakramentu małżeństwa. Jeżeli ktoś nie widzi ścisłego związku Chrystusa z Kościołem, wówczas ceremonia liturgiczna pozostanie zewnętrznym rytmem ślubnym rozbudowanym o religijne elementy<sup>22</sup>.

<sup>18</sup> W obrzędzie katolickim pierwszą osobą wyrażającą zgodę małżeńską jest narzeczony, a potem narzeczona. „Ja, N, biorę ciebie, N., za żonę/męża i ślubuję ci miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz że cię nie opuszczę aż do śmierci. Tak mi dopomóż, Panie Boże wszechmogący, w Trójcy Jedyny i wszyscy Święci”. Obustronne wyrażenie woli ma moc wiążącą, słowa duchownego potwierdzają zawarte małżeństwo za pomocą formuły: „Co Bóg złączył, człowiek niech nie rozdziela. Małżeństwo przez was zawarte ja powagą Kościoła katolickiego potwierdzam i błogosławię w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.

<sup>19</sup> Sobór Watykański II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965) [dalej: KDK] p. 48.

<sup>20</sup> D. von Hildebrand. *Małżeństwo*. Poznań 2017 s. 14.

<sup>21</sup> *Obrzędy sakramentu małżeństwa* p. 8.

<sup>22</sup> K. Knotz. *Zaślubiny w Bogu mężczyzny i kobiety*. Częstochowa 2015 s. 70. „Wiara implikuje działania liturgiczne, a liturgia implikuje konkretne postawy, decyzje wynikające z wyznawanej wiary, a dokładniej ze spotkania wierzącego z Bogiem”. W. Turowski. *Funkcja homilii i katechezy mistagogicznej w doprowadzaniu do źródła wiary*. W: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*. Red. W. Przygoda, K. Świąt. Lublin 2013 s. 249. Dodajmy, że „podstawową zasadą lub metodą mistagogii jest wprowadzenie. Metoda wprowadzenia zawiera w sobie głębokie przekonanie, głęboką wiarę w skuteczność Bożego działania i zależność owoców ewangelizacyjnych od Boga”. M. Polak. *Duszpasterskie nawrócenie w kluczu mistagogicznym*. W: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski. *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie przez wiarę i chrzest do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*. Poznań 2014 s. 206.

Msza św. nie jest zwykłym liturgicznym spotkaniem, ale

[...] oznacza i urzeczywistnia komuniję życia z Bogiem i jedność Ludu Bożego, przez które Kościół jest sobą<sup>23</sup>.

W kościele katolickim zaleca się usilnie, aby małżeństwo między dwojgiem wierzących było zawierane podczas Eucharystii. Eucharystia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła i jednocześnie źródłem, z którego wypływa cała jego moc<sup>24</sup>. Nie jest możliwe, aby w kilku słowach oddać całe jej bogactwo i znaczenie. Niewątpliwie dla uczniów Chrystusa jest

[...] osobową tajemnicą bytu, jest światłością, mądrością wszelkich możliwości, jest treścią istnienia [...] skarbem, Ona rekapitułuje stworzenie i stwarza je na nowo [...], dla rozumnych istot stworzonych jest busolą, czyli fundamentem przyszłości; więcej – jest bezczasowością obejmującą historię całego stworzenia<sup>25</sup>.

Praktyka udzielania sakramentu małżeństwa połączonego z celebracją Mszy św. pomaga uwypuklić prawdę o szczególnym znaczeniu misterium paschalnego Chrystusa, z którego czerpią swoją moc wszystkie sakramenty i sakramentalia<sup>26</sup>. Powiązanie sakramentów małżeństwa i Eucharystii wypływa z wieloletniego doświadczenia Kościoła, dotyczącego rozumienia natury człowieka w zakresie jego wielkich pragnień, jak również ludzkich ograniczeń i słabości. Oba sakramenty są ukierunkowane na wymiar komunijny. Lud Boży zgromadzony na Eucharystii staje się znakiem żywego Kościoła, w którym Bóg, nie kwestionując ludzkich uwarunkowań, zaprasza wierzących do budowania wspólnoty z Nim samym, a sakrament małżeństwa realizuje to dążenie w wymiarze międzyludzkim pomiędzy żoną i mężem.

Liturgia eucharystyczna pozwala małżonkom złożyć przed Panem „[...] boską żertwę ofiarną, a wraz z nią siebie samych<sup>27</sup>. Kościół naucza, że

[...] w Eucharystii urzeczywistnia się pamiątka Nowego Przymierza, przez które Chrystus na zawsze zjednoczył się z Kościołem, swoją umiłowaną Oblubienicą, za którą oddał swoje życie. Słuszne jest zatem, aby małżonkowie przypieczętowali zgodę na wzajemne oddanie się sobie przez dar własnego życia, jednocząc się z ofiarą Chrystusa za Kościół, uobecniając w ofierze

<sup>23</sup> *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2015 [dalej KKK] p. 1325.

<sup>24</sup> Sobór Watykański II. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963) [dalej: SC] p. 10.

<sup>25</sup> B. Drożdż. *Wydarzenie eucharystyczne w Legnicy – spojrzenie pastoralne*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 16:2017 nr 1 s. 39.

<sup>26</sup> SC 61.

<sup>27</sup> Sobór Watykański II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (11.11.1963) p. 11.

eucharystycznej, i przyjmując Eucharystię, ażeby skoro spożywają to samo Ciało i tę samą Krew Chrystusa, tworzyli jedno ciało w Chrystusie<sup>28</sup>.

Kościół od samego początku troszczył się o to, aby wyznawcy Chrystusa pobożnie i aktywnie uczestniczyli w misterium Eucharystii, której istotę stanowi miłość<sup>29</sup>. Jej celebrowanie pozwala w wierze powrócić do wydarzeń ostatniej wieczerzy, kiedy to Jezus ustanowił eucharystyczną ofiarę Ciała i Krwi swojej, aby w niej utrwalić ofiarę krzyża i w ten sposób swojej umiłowanej Oblubienicy, którą jest Kościół, powierzyć pamiątkę swojej męki i zmartwychwstania. Teologiczne ujęcie istoty Eucharystii pomaga w odkryciu jej wielorakich aspektów: jest to

[...] sakrament miłosierdzia, znak jedności, węzeł miłości. Dla chrześcijan jest to uczta paschalna, w której spożywają Ciało Chrystusa, a ich dusza napełnia się łaską i otrzymuje zadatek przyszłej chwały<sup>30</sup>.

Uczestnictwo w Eucharystii zakorzenia uczniów Chrystusa w wydarzeniach zbawczych dokonanych w czasie historycznym, a jej celebrowanie w religijnym „teraz” – w perspektywie wiary – staje się sakramentalnym doświadczeniem kontemplowanej rzeczywistości<sup>31</sup>.

#### 4. KOMUNIA MAŁŻEŃSKA W OPTYCE SYMBOLI LITURGII EUCHARYSTII

Podjęmowany przez wieki namysł intelektualny dotyczący Eucharystii pokazuje spekulatywne bogactwo ujęć teologicznych w jej zakresie przedmiotowym<sup>32</sup>. Posługa dotycząca udzielania sakramentów świętych wymaga od szafarzy wysiłku, aby wierni, włączając się w ich celebrowanie, stawali się ich aktywnymi podmiotami<sup>33</sup>.

<sup>28</sup> KKK 1621.

<sup>29</sup> B. Drożdż. *Pastoralny model kultury. Warsztatowe przypomnienie źródeł cywilizacji miłości*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 14:2015 nr 2 s. 8.

<sup>30</sup> SC 47.

<sup>31</sup> R. Cantalamessa. *Eucharystia nasze uświęcenie*. Warszawa 2004 s. 8.

<sup>32</sup> Rozwój aparatu pojęciowego oraz zagadnień szczegółowych dotyczących kontekstualizacji Mszy św. posiada niewątpliwie walor naukowy, jednakże – pośrednio – przyczynił się również do spirytualizacji i utraty jej rozumienia przez wiernych. Nadwrażliwość liturgiczna powoduje koncentrację na szczegółowych aspektach liturgii, ograniczając odkrycie jej ducha i zawężenie jej postrzegania do czynności magicznych. Więcej na temat spirytualizacji liturgii: T. Grabowski, D. Jurczak [i in]. *Modlić się mszą świętą*. Kraków 2021 s. 9.

<sup>33</sup> Powszechnie wśród katolików panuje przekonanie, że Eucharystia jest szczególnym i jedynym w swoim rodzaju sakramentem, jednakże struktura, znaki i gesty obecne podczas jej sprawowania są często nieczytelne dla zwykłego uczestnika liturgii. Osoby wierzące posiadają wiedzę ogólną dotyczącą nazewnictwa i aplikacji sakramentów w istotnych momentach życia, ale wiele z nich nie rozumie ich realnego znaczenia i działania łaski Bożej, na które one wskazują.

Dynamiczny charakter wiary sprawia, że rzeczywistość symboli<sup>34</sup> religijnych nie może ograniczać się tylko do ich kontemplacji w przestrzeni sakralnej. Wierni mają korzystać w swoim życiu z doświadczenia liturgicznego, które ma ich ukierunkowywać i inspirować. Nauczanie pastoralne prowadzone w tym kierunku może przyczynić się do głębszego rozumienia rzeczywistości małżeńskiej, która – podobnie jak Eucharystia – zawiera aspekt komunijny.

Przykładem takiej eksploracji znaków i symboli liturgicznych do życia małżeńskiego jest nauczanie prowadzone przez duszpasterza rodzin o. Ksawerego Knotza. Rozwijana przez niego koncepcja dotycząca kształtowania duchowości małżeńskiej eksponuje rolę i sakralne znaczenie ołtarza w przestrzeni życia małżeńskiego. W tym ujęciu budowa więzi małżeńskiej zostaje osadzona na trzech filarach, jakimi są: ołtarz modlitwy, ołtarz zasiadania i ołtarz obdarowywania<sup>35</sup>. Podobnie jak centralnym miejscem celebracji Eucharystii jest ołtarz<sup>36</sup>, przy którym gromadzą się wierni, tak – na drodze analogii – w przestrzeni rodzinnej funkcję tę pełnią obszary, w których spotykają się małżonkowie.

Symbole religijne mogą wskazywać na pewne rzeczywistości, których czytelność warunkowana jest określonym kontekstem kulturowym<sup>37</sup>. Komunikacyjny wymiar symbolu ma zastosowanie w katechezie abp. Fultona Sheena. W odniesieniu do małżeństwa wskazywał on, że rzeczywistość znaków Mszy św. odzwierciedla dynamikę życia małżeńskiego:

[...] w Mszy św. są trzy ważne części: ofiarowanie, konsekracja i komunika. W odniesieniu do ludzkiej miłości odpowiadają one zaręczynom, ceremonii zaślubin i skonsumowaniu małżeństwa<sup>38</sup>.

<sup>34</sup> „Istotą symbolu jest to, że pomaga odkrywać pewne zakresy rzeczywistości, które wymykają się innym środkom wyrażania myśli [...], symbol w powiązaniu z obrzędami i mitami jest elementem języka sakralnego, stanowiąc znak sensu dosłownego i jawnego, który dzięki swej pierwotnej intencjonalności wprowadza w inny, niejako ukryty w jego obrębie sens”. A. Podsiad. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa 2001 s. 848.

<sup>35</sup> Pielęgnowanie trzech ołtarzy pomaga małżonkom odkrywać miłość Chrystusa; wszystkie razem tworzą kompatybilną całość. Ołtarz modlitwy – małżonkowie budują więź z Chrystusem; ołtarz zasiadania – małżonkowie budują więź poprzez rozmowę o wszystkich ważnych sprawach wspólnego życia; ołtarz obdarowania – małżonkowie budują więź małżeńską, dzieląc się miłością i przyjemnością współżycia seksualnego. Ten ostatni ołtarz dysponuje małżonków do współpracy z Bogiem Stwórcą. Więcej zob. K. Knotz. *Seks jakiego nie znacie*. Rzeszów 2009 s. 18-19.

<sup>36</sup> Z dużym uproszczeniem można przyjąć, że celebracja Eucharystii składa się zasadniczo z dwóch części: liturgii słowa – sprawowanej przy ołtarzu słowa Bożego, zwanym amboną, oraz liturgii ofiary, sprawowanej przy ołtarzu.

<sup>37</sup> M. Jagodziński. *Sakramenty w służbie communio*. Warszawa 2008 s. 25.

<sup>38</sup> Jak pierścionek jest symbolem ukochanego, który ofiaruje się ukochanej, tak chleb i wino to znaki ofiarowania się osoby wierzącej Chrystusowi. Więcej zob. F. Sheen. *Sakramenty*. Kraków 2001 s. 78.

Ofiarowanie w Eucharystii chleba i wina staje się znakiem ofiarowania siebie ukochanej osobie<sup>39</sup>. W momencie konsekracji, podczas której ksiądz wypowiada słowa Chrystusa: „To jest Ciało moje” i „To jest Krew moja”, dokonuje się transsubstancjacja<sup>40</sup>, czyli tajemnicza przemiana, która w analogii do związku małżeńskiego wskazuje na rzeczywistość budowania więzi małżeńskiej opartej na uświęcającej miłości<sup>41</sup>. Komunia św. dla wierzących jest religijnym aktem zjednoczenia z Chrystusem, które w przypadku sakramentalnego związku małżeńskiego wskazuje na akt małżeński<sup>42</sup>.

Inną perspektywą pozwalającą małżonkom odkrywać dynamikę budowanej komunii małżeńskiej jest czytelność struktury Mszy św. W każdej Eucharystii możemy wyróżnić pewne elementy składowe, które wspólnie tworzą harmonijną całość. Ogólnie można przyjąć, że Msza św. składa się z czterech części: obrzędów wstępnych, liturgii słowa Bożego, liturgii eucharystycznej i obrzędów zakończenia. Liturgia Eucharystii jest pewnego rodzaju „boskim procesem relacyjnym ukierunkowanym na miłość”. Świadome uczestnictwo w Mszy św. pomagają odkryć pewne prawdy:

- a) człowiek staje w prawdzie przed Bogiem, który jest doskonały i dostrzega swoją ludzką grzeszność i słabość;
- b) słuchając słowa Bożego, odkrywa, że Stwórca kocha człowieka i nieustannie podejmuje z nim dialog na przestrzeni wieków, ponieważ jesteśmy Jego ukochanymi dziećmi;
- c) aby pokazać, jak wielka jest miłość Boga do ludzi, jest gotowy poświęcić swojego jedynego Syna – i naprawdę to się dokonuje;
- d) odpowiedzią na bezinteresowne działanie Boga jest otwarcie serca na Jego obecność, doświadczenie pokoju i zaproszenie Go do swojego życia.

Wskazane tu części Mszy św.: akt pokuty, słuchanie słowa Bożego, ofiarowanie, znak pokoju i komunია św., mogą być inspiracją dla małżonków pragnących w perspektywie wiary przeżywać swoje małżeństwo. Poprzez analogię do dynamiki zawartej w Eucharystii należy pamiętać o tym, że:

<sup>39</sup> *Tamże* s. 79.

<sup>40</sup> Transsubstancjacja – dokonująca się w ofierze Mszy św. dzięki sprawowanej mocą Bożą konsekracji przemiana substancji chleba i wina w substancję ciała i krwi Jezusa. K. Rahner, H. Vorgrimler. *Mały słownik teologiczny*. Warszawa 1987 s. 501.

<sup>41</sup> „Po zaręczynach przychodzi czas zaślubin – ukochany poświęca się ukochanej, a ona całym sercem oddaje się ukochanemu. [...] Połączenie dłoni w czasie ceremonii ślubnej jest symbolem przekazania siebie nawzajem «Ja jestem twój i ty jesteś moja». Chcę umrzeć dla siebie, aby żyć w tobie moja ukochana. Nie mogę żyć w Tobie, jeśli ci się nie oddam. Dlatego mówię do ciebie: «to jest moje ciało, to jest moja krew»”. Więcej zob. F. Sheen. *Sakramenty* s. 80.

<sup>42</sup> W porządku ludzkim, po zaręczynach i ślubie następuje konsumpcja małżeństwa. [...] Akt małżeński jest niczym innym jak słabym i niejasnym obrazem komunii z Bogiem: po złożeniu ofiary z siebie pod postacią chleba i wina oraz po śmierci do własnego niższego «ja» zaczynamy cieszyć się ekstatycznym zjednoczeniem z Chrystusem w Komunii Świętej”. *Tamże* s. 81.

- a) każdy ma swoje słabości i trzeba mieć odwagę przyznać się do swoich błędów przed współmałżonkiem;
- b) wspólnota małżeńsko-rodzinna wymaga wzajemnego dialogu, aby nie było niedopowiedzeń;
- c) rozwój miłości uzdalnia do przyjmowania różnorodnych wyrzeczeń i ofiar na rzecz ukochanej osoby;
- d) dowodem prawdziwej miłości jest przebaczenie, które przynosi ukojenie i pokój;
- e) małżonkowie we wspólnym oddaniu mogą przeżywać swoje komunijne zjednoczenie.

Liturgiczna celebrowanie dotycząca rozpoczęcia sakramentalnego związku mężczyzny i kobiety dokonuje się w kościele, ale zobowiązania wynikające z tego sakramentu dotyczą rzeczywistości życia małżeńskiego, którego „realna materia” dotyczy aktywności pozaliturgicznej<sup>43</sup>.

Skuteczność sakramentu wymaga od małżonków stałej współpracy z łaską Bożą, której celem jest wzajemne uświęcenie. Naturalnym środowiskiem przeżywania wspólnoty małżeńskiej jest przestrzeń życia rodzinnego, która obejmuje wszystkie akty i działania ukierunkowane na rozwój komunii małżeńskiej. Istotną rolę w procesie budowania sakramentalnej wspólnoty odgrywa wspólna modlitwa małżonków. Jej praktyka, zwłaszcza w początkowym etapie małżeństwa, może wydawać się trudnym zadaniem, ale wprowadzenie jej w rytm wspólnego życia umacnia związek. Doświadczenie religijne wzmacnia wzajemne zaufanie do Boga, który czuwa nad małżonkami i wspiera ich w różnorodnych sytuacjach życiowych. Świadome praktykowanie modlitwy ma również wymiar społeczny, albowiem staje się świetlnym impulsem oświecającym więzi społeczne<sup>44</sup>. Wrażliwość religijna jest indywidualną cechą każdego człowieka. Niektóre osoby charakteryzują się dojrzałą i głęboką wiarą wynikającą z autentycznego spotkania z Bogiem, inne natomiast utożsamiają ją z pewnymi rytami i wydarzeniami należącymi do tradycji kulturowej. Wielu małżonków obawiając się, że inicjatywa wspólnej modlitwy małżeńskiej spotka się z niezrozumieniem ze strony ukochanej osoby, praktykuje osobistą modlitwę, ograniczając rozwój budowanego związku w tym zakresie.

Dla wierzących małżeństwo jest prawdziwym i autentycznym powołaniem. Dwoje chrześcijan, którzy zawierają związek małżeński, rozpoznało w swojej historii miłości wezwanie Pana, powołanie do tego, aby z dwojga, z mężczyzny i kobiety, utworzyć jedno ciało, jedno życie. A sakrament małżeństwa obejmuje

<sup>43</sup> Na podstawie badań prowadzonych wśród małżonków w 2017 r. starano się ukazać proces recepcji sakramentu małżeństwa w zakresie miejsca jego przeżywania. Znaczna część badanych utożsamiała ceremonię liturgiczną z sakramentem małżeństwa. T. Grabiec. *Katecheza przedmałżeńska u podstaw pierwszych lat życia małżeńskiego*. Wrocław 2019 s. 157-158. <<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/144074/edition/75434>> [dostęp: 17.12.2021].

<sup>44</sup> Franciszek. *Lumen fidei* (29.06.2013) p. 54.

tę miłość łaską Boga, zakorzenia ją w samym Bogu. Z takim darem, mając pewność tego powołania, można wyruszyć, nie lękając się niczego, można stawić czoła wszystkiemu, razem!<sup>45</sup>

Niech zmysł wiary, jakim kierują się ludzie wierzący, stanie się okazją do tego, aby na nowo odkryć piękno i sens życia w sakramentalnym związku małżeńskim, który, zakorzeniony w Eucharystii, może niczym latarnia wskazywać drogę tym wszystkim, którzy na prawdziwych fundamentach pragną budować trwałą, świętą i szczęśliwą więź małżeńską.

## ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Redukcjonistyczna wizja człowieka zawężająca jego wielkość do panowania nad materią

[...] w poważny sposób ogranicza jego perspektywy i możliwość rozwoju. Pośród wielu specyficznie ludzkich cech podkreślających szczególną pozycję człowieka w świecie jest jego rozumność [...]. Tym, co wyróżnia go od zwierząt jest posiadana przez niego umiejętność abstrakcyjnego myślenia [...]. Zdolność do analizy i syntezy, jak również właściwość operacjonalizacji czasoprzestrzennej, sprawiają, że jawi się on jako ktoś wyjątkowy. Komponent myślowy, w jaki natura wyposaża człowieka sprawia, że postrzegany jest w osobnych kategoriach jako osoba, ktoś, kto jest wielowymiarowym bytem<sup>46</sup>.

Wielowymiarowe ujęcie natury człowieka umożliwia odczytanie jego potrzeb w innej perspektywie. Złożoność bytowa człowieka sprawia, że niektóre specyficznie ludzkie zachowania wymagają wyjątkowej uwagi. Dużą pomocą w tym zakresie są nauki humanistyczne. Za pomocą metodologii charakterystycznych dla nich podejmują próby wyjaśnienia złożoności osoby ludzkiej. Mimo rozwoju poszczególnych dziedzin uzyskane opracowania nie dają satysfakcjonującej odpowiedzi dotyczącej aspektów ludzkiej natury. Dziedziny<sup>47</sup> badające przejawy społecznego

<sup>45</sup> Cytat dosłowny. Franciszek. *Głosie Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami. Spotkanie z młodzieżą na placu przed bazyliką Matki Bożej Anielskiej* (4.10.2013). „L'Osservatore Romano” 34:2013 nr 11 s. 17.

<sup>46</sup> K. Wojtyła. *Rozważania o istocie człowieka*. Kraków 2000 s. 19.

<sup>47</sup> Np. psychologia rozwojowa – zajmuje się „[...] badaniem wzrostu, rozwoju i zmian w zachowaniu ludzi od poczęcia do śmierci”. J. Turner, D. Helms. *Rozwój człowieka*. Warszawa 1999 s. 3; pedagogika – koncentruje się na aspektach wychowawczych, a jej „[...] przedmiotem jest działalność mająca na celu wyposażenie całego społeczeństwa, a przede wszystkim młodego pokolenia, w wiedzę, sprawności ogólne i zawodowe, zainteresowania, systemy wartości, postawy i przekonania oraz przysposobienie do oddziaływania na własny rozwój”. W. Okoń. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 2002 s. 285; socjologia – „[...] interesuje się przede wszystkim procesami zachodzącymi w zbiorowościach ludzkich, a pojedynczym człowiekiem o tyle, o ile jest on w swoim postępowaniu i właściwościach zdeterminowany przynależnością do tych zbiorowości”. Zob. W. Markiewicz.

funkcjonowania człowieka wskazują na szereg elementów, które wzajemnie oddziałują na jakość procesów adaptacyjnych i budowanych więzi społecznych. Wśród wielu czynników odgrywających niebagatelną rolę w procesie kształtowania ludzkiego indywiduum na uwagę zasługują m.in. doświadczenia identyfikowane z domem rodzinnym, środowiskiem rówieśniczym, procesem edukacji, wzorcami społecznymi, religijnymi i kulturowymi.

Człowiek wyznacza sobie cele życiowe oraz podejmuje działania zmierzające do ich realizacji. Kontakt z innymi ludźmi umożliwia budowanie społecznych odniesień o różnym znaczeniu. Niektóre z nich mają charakter naturalny – zazwyczaj obejmują członków rodziny pochodzenia; inne sytuacyjny – dotyczą m.in. osób, z którymi spotykamy się w pracy; jeszcze inne mają znaczenie epizodyczne – takimi są interakcje z przypadkowymi ludźmi. Wśród wielu z nich jest jednak szczególny rodzaj więzi, której nie można do końca wyjaśnić i porównać z żadną inną. To więź, która – budowana na fundamencie miłości – dokonuje się między mężczyzną i kobietą w związku małżeńskim.

#### BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI: *Przemówienie do Kolegium Kardynalskiego, Kurii Rzymskiej i Gubernatoratu* (21.12.2012). „L'Osservatore Romano” 34:2013 nr 2 s. 28-31.
- Biernat T., Sobierajski P.: *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*. Toruń 2007.
- Burdzik T.: *Przestrzeń jako składnik tożsamości w świecie globalizacji*. „Kultura – Historia – Globalizacja” 28:2020 nr 11 s. 13-27. <<http://www.khg.uni.wroc.pl/?type=artykul&id=184>> [dostęp: 16.12.2021].
- Cantalamesa R.: *Eucharystia nasze uświęcenie*. Warszawa 2004.
- Drożdż B.: *Pastoralny model kultury. Warsztatowe przypomnienie zrębów cywilizacji miłości*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 14:2015 nr 2 s. 5-15.
- Drożdż B.: *Wydarzenie eucharystyczne w Legnicy – spojrzenie pastoralne*. „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 16:2017 nr 1 s. 35-47.
- Dyczewski L.: *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją a nowoczesnością*. Lublin 2009.
- Franciszek: *Adhortacja apostolska Amoris laetitia* (19.03.2016).
- Franciszek: *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium* (24.11.2013).
- Franciszek: *Głosie Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami. Spotkanie z młodzieżą na placu przed bazyliką Matki Bożej Anielskiej* (4.10.2013). „L'Osservatore Romano” 34:2013 nr 11. s. 17-18.
- Franciszek: *Lumen fidei* (29.06.2013).

- Grabiec T.: *Katecheza przedmałżeńska u podstaw pierwszych lat życia małżeńskiego*. Wrocław 2019. <<https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/144074/edition/75434>> [dostęp: 17.12.2021].
- Grabowski T., Jurczak D. [i in]: *Modlić się mszą świętą*. Kraków 2021.
- Hildebrand D. von: *Małżeństwo*. Poznań 2017.
- Jagodziński M.: *Sakramenty w służbie communio*. Warszawa 2008.
- Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska Familiaris consortio* (22.11.1981).
- Jan Paweł II: *List do rodzin Gratissimam sane* (2.02.1994). W: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*. T. 2. Red. K. Lubowicki. Kraków 1999 s. 33-103.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2015.
- Knotz K.: *Seks jakiego nie znacie*. Rzeszów 2009.
- Knotz K.: *Zaślubiny w Bogu mężczyzny i kobiety*. Częstochowa 2015.
- Królikowski P.: *Małżeństwo*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 11. Red. S. Wilk [i in.]. Lublin 2006 s. 1055-1056.
- Markiewicz W.: *Wprowadzenie do socjologii*. W: *Socjologia. Problemy podstawowe*. Red. Z. Krawczyk, W. Morawski. Warszawa 1991 s. 15-33.
- Obrzędy sakramentu małżeństwa*. Katowice 2016.
- Okoń W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 2002.
- Podsiad A.: *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa 2001.
- Polak M.: *Duszpasterskie nawrócenie w kluczu mistagogicznym*. W: Komisja Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski. *Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię. Przez Chrystusa, z Chrystusem, w Chrystusie przez wiarę i chrzest do świadectwa. Program duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2013-2017*. Poznań 2014 s. 200-216.
- Rahner K., Vorgrimler H.: *Mały słownik teologiczny*. Warszawa 1987.
- Sheen F.: *Sakramenty*. Kraków 2001.
- Sobór Watykański II: *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.11.1964).
- Sobór Watykański II: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965).
- Sobór Watykański II: *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium* (4.12.1963).
- Świeczek A.: *Zagrożenia i szanse współczesnej rodziny*. W: *Rodzina wobec współczesnych zagrożeń*. Red. T. Jelonek. Kraków 2009 s. 27-37.
- Turner J., Helms D.: *Rozwój człowieka*. Warszawa 1999.
- Turowski W.: *Funkcja homilii i katechezy mistagogicznej w doprowadzaniu do źródła wiary*. W: *Duszpasterstwo wobec kryzysu wiary*. Red. W. Przygoda, K. Świąt. Lublin 2013.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego*. DzU 2014 poz. 1741. <<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20140001741/O/D20141741.pdf>> [dostęp: 9.12.2021].
- Wojciechowski M.: *Za rodziną = z rodziną pod prąd*. Kraków 2013.
- Wojtyła K.: *Rozważania o istocie człowieka*. Kraków 2000.

**Streszczenie:** Uwarunkowania społeczno-ekonomiczne bardzo mocno oddziałują na jakość relacji międzyludzkich, które coraz częściej charakteryzują się zmiennością, powierzchownością i kruchością. Współczesny kontekst cywilizacyjny zaciemnia rozumienie życia rodzinnego jako

przestrzeni umożliwiającej budowanie autentycznych i głębokich więzi małżeńskich. Wymiar religijny jest obszarem, który pomaga budować związek na zasadach, które są stałe i niezmiennie. Rzeczywistość duchowa nie jest warunkowana ludzkimi normami, które można dowolnie interpretować i zmieniać. Sakrament małżeństwa zawarty przed Stwórcą sprawia, że osoby wierzące pragną realizować swoje przymierze, kierując się Jego wskazaniem. Istotnym elementem życia duchowego jest praktyka wspólnej modlitwy. Wśród sakramentów kształtujących wrażliwość na obecność Boga jest Eucharystia, która dla małżonków staje się szkołą prawdziwej miłości. Odkrycie i realizacja Bożego planu pomaga w autentycznym rozwoju wzajemnej miłości, budowaniu komunii małżeńskiej oraz spełnieniu w życiu osobistym. Świadek wspólnego życia staje się inspiracją dla innych małżonków w odkrywaniu znaczenia Bożej obecności w życiu człowieka.

**Słowa kluczowe:** małżeństwo, rodzina, kryzys rodziny, Kościół i rodzina, małżeństwo chrześcijańskie, sakrament małżeństwa, sakrament Eucharystii.